

ΓΙΩΤΑ ΓΟΥΒΕΛΗ

*Η
σκλάβη*

μυθιστόρημα

διόπτρα

Στον Γιωργάκη και στην Αριάνα

Κόνι

Σαντζάκι Τρικήλων, 18ος αιώνας

Εγώ η χήρα. Για χρόνια και χρόνια, οι άνθρωποι πίστευαν πως γνώριζαν καλά την ιστορία μου. Και την έκαναν θρύλο και τη διηγείται ο παππούς στα εγγόνια τόσες γενιές τώρα κι εγώ πνίγομαι σαν ακούω τις διηγήσεις τους μέσα στη σιγαλιά της ανοιξιάτικης νύχτας.

«Ακούτε, παιδιά; Ακούτε τον φτερωτό νυχτοπερπατητή; Κάποιον φωνάζει. Ανθρώπινη λαλιά η τρίλια του».

«Και ποιον φωνάζει, παππού;»

«Ε, είναι μεγάλη ιστορία...»

Κι από στόμα σε στόμα, από τόπο σε τόπο, όλο και προσθέτει ο καθείς κατιτί, στρεβλώνει τούτο, χαλκεύει κείνο, φτιάχνει το μύθο στα μέτρα του. Όλοι τους όμως κρατάνε ανάλλαχτη την κατηγορία: «Ήταν κάποτε δυο αδέρφια πολύ αγαπημένα. Ο ένας αδερφός μυστικό δεν κρατούσε από τον άλλο. Μα συνεμπήκε κάποτε ο δαίμονας του έρωτα. Μια χήρα όμορφη κι αμαρτωλή...»

Θέλω να τους ουρλιάξω. Δεν έγιναν έτσι τα πράγματα, δεν έγιναν έτσι, σας λέω. Ποιος μπορεί να ξέρει τι είναι η αλήθεια και τι η αλήθεια του καθενός μας; Έχει πολλά παράθυρα το παρελθόν· κι ανάλογα από ποιο το κοιτάς, άλλα βλέπεις. Αφήστε με να την πω εγώ την ιστορία μου κι ύστερα σταυρώστε με αφού το θέλετε.

Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, ζούσα μόνο για τη στιγμή που θα κατάφερνα να ξεφύγω από την αθλιότητα του φτωχικού μας. Μέχρι τότε η κάθε μου μέρα περνούσε μέσα στη φριχτή αγωνία. Στοιβαγμένοι τέσσερις άνθρωποι και ζωντανά σε έναν ενιαίο χώρο όσο ο οντάς κανονικού σπιτιού, υποφέραμε ο καθένας το δικό του μαρτύριο.

Κι όμως, τα νοσταλγώ τα παιδικά μου χρόνια. Θέλω να πω, θα τα νοσταλγούσα αν δεν υπήρχαν οι Τούρκοι και κυρίως αν δεν υπήρχε αυτός. Ο πατέρας.

Ο τόπος μου, αχ, ο τόπος μου, το ακριβό μου Βελεστίνο. Πόση ομορφιά! Γεμάτος μπαχτσέδες και γάργαρα νερά και τιπιβίσματα καθώς έσκυβαν τα πουλάκια να ξεδιψάσουν στο Κεφαλόβρυσο, την Υπέρεια Κρήνη όπως την έλεγε ο Ρήγας, ο πολυαγαπημένος, ο μοναδικός μου φίλος. Οι Τούρκοι ζούσαν πέρα από το Κεφαλόβρυσο και δεν ανακατενόμασταν εμείς οι Ρωμιοί μαζί τους. Περιοριζόμασταν στη συνοικία μας, το Βαρούσι μας, με τα νοικοκυρεμένα του σπιτάκια και την εκκλησιά με την καμπάνα που χτυπούσε σιγανά για να μην ακούγεται από την άλλη πλευρά. Ναι, ήταν όμορφες οι μέρες μου. Μα σαν έπεφτε το σκοτάδι, σκοτεινίαζε κι η ψυχή μου μαζί. Γέμιζε ο αέρας αλυχτίσματα και κακό, τα σκυλιά φοβέριζαν τους λύκους που λιμπίζονταν τα κοπάδια πέρα στον Προφήτη Ηλία. Αγρίενα τότε, έτρεμα στη σκέψη των λύκων, κι ας μην τους είχα δει ποτέ ζωντανούς, μόνο τα τομάρια τους έβλεπα στην αγορά όποτε κατόρθωνε κάποιος βοσκός να τουφεκίσει έναν από δαύτους. Αλίμονο! Πιότερο κι από τους λύκους που ζύγωναν στο χωριό με τρόμαζε ο λύκος που ζύγωνε στο σπίτι μας σαν πύκνωνε το βράδυ.

Αυτός. Ο πατέρας. Όταν είχε κλείσει πια και το τελευταίο κρασοπουλειό της περιοχής.

«Άχνα μη βγάλετε», μας σφύριζε η μάνα μας. «Κρατήστε τα μάτια και τ' αφτιά σας κλειστά, κουκουλωθείτε με τη βελέντζα και μη φοβάστε. Εγώ είμ' εδώ».

Η δόλια η μάνα μας. Η όμορφη Λιουνίτσα, η πιο γλυκιά, η πιο τρυφερή μάνα σ' ολόκληρο το σαντζάκι. Καθημερινά λιβάνιζε μπροστά σε μια παλιά εικόνα του Χριστού για να ξορκίζει το κακό, όμως αυτό ήταν βαθιά ριζωμένο μέσα στο χαμόσπιτο. Είμαι σίγουρη πως όλη νύχτα την περνούσε ξάγρυπνη μην τυχόν κι εκείνος της ξεφύγει κι έρθει προς το μέρος μας, στη γωνιά που ξαπλώναμε στρωματσάδα πάνω στο χωμάτινο δάπεδο η αδερφή μου κι εγώ, σφιχταγκαλιασμένες, με την αγωνία στην ψυχή. Δε χρειαζόταν η προσταγή της μάνας, έτσι κι αλλιώς κλείναμε τ' αφτιά μας για να μην ακούμε τις φριχτές βρισιές του, τους απαίσιους ήχους καθώς την ξυλοφόρτωνε και τα ακόμα πιο απαίσια βογκήματά του όταν έπεφτε σαν ζώο απάνω της και της λήστευε το κορμί.

Μια νύχτα πετάχτηκα απ' τον ύπνο μου αλαφιασμένη, σαν κάποιο τέρας της κόλασης να παραμόνευε πάνω από το κεφάλι μου. Και δε λάθευα. Τέρας ήταν. Αυτός. Ο πατέρας. Το βρομερό του χνότο μπουκωνε την ψυχή μου τρόπο. Δεν πρόλαβα να φωνάξω, όπως στους εφιάλτες που σου κόβεται η λαλιά από τον πανικό. Μου είχε κλείσει το στόμα με το βρομόχερό του και με το άλλο ψαχούλευε μέσα από τη μάλλινη νυχτική μου, να βρει τι ο άθλιος; Ένα παιδικό

κορμάκι ήμουνα, κοκαλιάρικο, ασχημάτιστο, χωρίς ίχνος σάρκας θηλυκού ακόμη. Θα πνιγόμουν, η αναγούλα μου είχε σταθεί στο λαρύγγι και δεν μπορούσε να βγει από το σφραγισμένο στόμα μου. Αν δεν ήταν η αδερφή μου, θα άφηνα αδεκεί την τελευταία μου πνοή. Εκείνη τον σταμάτησε. Όχι με τη δύναμη αλλά με την αδυναμία της. Ήταν από χαρακτήρα ευαίσθητη, μυγιάγγιχτη την κορόιδευα εγώ. Αλαφροκοιμόταν τις νύχτες, με το παραμικρό ξυπνούσε και με ξυπνούσε κι εμένα που είχα βαρύ ύπνο από πάντα. Την απόπαιρνα τότε, την κατσάδιαζα αλύπνιτα, αλλά σ' εκείνη την περίπτωση μου έσωσε τη ζωή. Ένωσε την αναμπουμπούλα δίπλα της, πετάχτηκε αλαφιασμένη κι άρχισε να ουρλιάζει στη στιγμή σαν δαιμονισμένη. Η μάνα όρμησε και τον άρπαξε από τα μαλλιά, τον έλουζε με κατάρες καθώς τον έσερνε για να τον απομακρύνει από κοντά μας με μια δύναμη αναπάντευχη για τόσο μικροκαμωμένη γυναίκα. Έτσι κι αλλιώς, ήταν πρωτόγνωρο το θέαμα εκείνη να επιτίθεται σ' αυτόν κι όχι το ανάποδο. Κι ακόμα πιο πρωτόγνωρη η αντίδρασή του. Δεν έβγαλε μιλιά, δεν αντιστάθηκε, μόνο πήγε και ξάπλωσε στα στρωσίδια τους κι έπειτα από λίγες στιγμές ακούσαμε πνιχτό κλάμα μέσα από τη βελέντζα του. Η μάνα, χωρίς να μας πει κουβέντα, πήγε κι έριξε ξεραμένο χόρτο στις δύο κατσίκες μας στην άλλη γωνιά κι ύστερα ξάπλωσε κι εκείνη δίπλα του. Ήταν θεοσκότεινα, δε βλέπαμε την έκφρασή της. Είμαι βέβαιη όμως πως από τότε και στο εξής φύλαγε σκοπιά καθώς λαγοκοιμόταν η δύστυχη. Πολλές φορές ακούγαμε σαματά από τη γωνιά τους μέσα στην άγρια νύχτα, πάλευαν, αυτός τη φοβέριζε εξαγριωμένος, αλλά η μάνα δεν πτοούνταν. Κι ύστερα τα απαίσια βογκητά του, και μετά γαλήνη επιτέλους, μόνο το ροχαλητό του ακουγόταν μέσα στο χώρο,

ανακατωμένο πού και πού με τα γκε γκε γκε των ζωντανών. Τις περισσότερες φορές μου τα διηγούνταν η αδερφή μου την άλλη μέρα, εγώ χαμπάρι δεν έπαιρνα μέσα στο λήθαργό μου. Η Πεισώ, ο πιστός σύντροφος των παιδικών μου χρόνων. Ποιος να το 'λεγε τι έμελλε να μας χωρίσει.

Είχαμε τον ίδιο νονό εγώ κι εκείνη, τον κοτζαμπάση Μπεκίρογλου, που όριζε μαζί με τον Κυρίτζη τα κτήματα στη ρωμαϊκή μεριά –στο Βαρούσι–, αλλά και τα χάνια, τους μύλους, τα υφαντήρια και ό,τι άλλο εκεί πάνω στα Μυλοτόπια όπου εργάζονταν οι φτωχοί χωρικοί κι η μάνα μου μαζί, χώρια η σκληρή δουλειά της στη γη. Όποτε ερχόταν ο κοτζαμπάσης στα σταροχώραφα να επιθεωρήσει τις εργασίες, δεν παρέλειπε να μας θυμίσει τι έλεγαν τα ονόματά μας.

«Βασιλοπούλες είστε κι οι δυο», χωράτευε, γιατί μόνο σαν χωρατό το ακούγαμε, πενταβρόμικες μες στο λιοπύρι να δένουμε τα χερόβολα που μας πετούσε η μάνα. «Η Αλκυόνη και η Πεισιδίκη ήταν θυγατέρες του βασιλιά της Θεσσαλίας Αιόλου».

«Εμένα με λένε Κόνη και την αδερφή μου Πεισώ», αυθαδίαζα εγώ, επειδή μου φαίνονταν ξένα, περίεργα τα ονόματα που έλεγε.

«Γιατί είστε παιδάκια τώρα. Όταν μεγαλώσετε, θα έχετε ολόκληρα τα ονόματά σας», μου απαντούσε χωρίς να με συνερίζεται. Κι ύστερα γύριζε στη μάνα αυστηρά. «Γιατί τις παίρνεις μαζί σου στο θέρισμα; Μικρά κορίτσια είναι ακόμη».

«Κάλλιο μαζί μου παρά να σεργιανάνε στις ρούγες», του

απαντούσε εκείνη κοφτά. «Να μαθαίνουνε κιόλας τη δουλειά, εδώ θα καταλήξουνε κι αυτές αύριο μεθαύριο».

Εγώ με την αδερφή μου κοιταζόμασταν με νόημα. Ε, όχι δα. Εμείς είχαμε άλλα σχέδια για τη ζωή μας που κανείς δεν τα ήξερε, μόνο οι δυο μας. Θα φεύγαμε από τούτο τον τόπο οπωσδήποτε, κάπου που να μη μας φτάνει αυτός. Ο πατέρας.

Δεν ήταν κακός άνθρωπος ο κοτζαμπάσης, μολονότι ντυνόταν σαν Τούρκος και φορούσε γούνες όπως οι αγάδες πέρα στα Μνήματα. Μας έστελνε συχνά σφάγια και καλούδια, δε μας έλειπε το φαΐ, δεν μπορώ να πω. Η μάνα μας εργαζόταν πολύ σκληρά κι ο κόπος της δεν πήγαινε χαμένος, η οικογένειά της είχε μέρα μπαίνει μέρα βγαίνει ψωμί στο τραπέζι της, κάτι που δεν μπορούσαν να το πουν όλες οι οικογένειες του μαχαλά μας. Γιατί αν περιμέναμε από τον πατέρα μας, θα πεθαίναμε της πείνας. Πήγαινε πού και πού βοηθός στο σιδεράδικο του μαστρο-Παντέλου στην αγορά, αλλά σπάνια, ίσα για να βγάξει κατιτίς για το κρασί του τα βράδια. Του πηγαίναμε κολατσιό μαζί με την αδερφή μου τυλιγμένο στην πετσέτα και δεν ήταν λίγες οι φορές που ο μάστορας έχανε την υπομονή του και τον παραμάζωνε μπροστά μας.

«Ωρέ ακαμάτη, που να σε πάρει ο διάολος να σε πάρει, δεν το βλέπεις το στεφάνι που δε χωράει στη ρόδα;» ωρυόταν ιδροκοπώντας.

«Άμα πυρώσει, θα φαρδύνει», του πετούσε εκείνος μουτρωμένος.

«Πόσο να φαρδύνει, ωρέ; Δε σου είπα να μετράς τα παρμάκια κι αναλόγως να φτιάχνεις το στεφάνι;» πάσχιζε να λογικέψει τον κάλφα του, κραδαινοντας τις ξύλινες ακτίνες που ένωναν το κέντρο της ρόδας με το τσέρκι.

Μέχρι κι εγώ είχα μάθει πώς κατασκευάζονται οι ρόδες για τα κάρα, αλλά ο πατέρας πέρα βρέχει. Ο μαστρο-Παντέλος είχε κάμποσους βοηθούς επειδή το εργαστήρι του έπαιρνε δουλειές από όλα τα χωριά γύρω από το Βελεστίνο, ήταν ξακουστός μάστορας, σωστός τεχνίτης. Τον εμπιστεύονταν μέχρι και οι αφεντάδες. Του έδιναν να επισκευάσει, ακόμα και να φτιάξει από την αρχή, διάφορα εργαλεία, τροχούς και εξαρτήματα για τους μύλους, τις νεροτριβές και τα υφαντήρια που λειτουργούσαν γύρω από τις πηγές στο Κεφαλόβρυσο. Οι Τούρκοι τον είχαν στα όπα όπα, τον προτιμούσαν από τον δικό τους σιδερά, τον Ουτού Σαμπιάν, τον Μουστάκα όπως ήταν το παρατσούκλι του χάρη στο τεράστιο μουστάκι του.

Ωστόσο, δεν τον έδιωχνε από τη δούλεψή του ο μαστρο-Παντέλος τον πατέρα. Μάλιστα κάποια φορά τον άκουσα να σιγομουρμουράει, «Έχει κι αυτός ο έρμος τον καημό του», στον άλλο παραγιό που διαμαρτυρόταν για τις κακοτεχνίες του πατέρα. Ήθελα να του πω: «Αχ, και να 'ξερες. Τότε να σε έβλεπα ποιον θα λυπόσουνα. Αυτόν ή όλες εμάς που μαρτυράμε εξαιτίας του».

Τα σχέδια για το φευγιό μας τα είχαμε καταστρώσει πολύ νωρίς η αδερφή μου κι εγώ. Ήμαστε δεν ήμαστε πεντέξι χρονών, αλλά ο τρόμος ήταν από τότε φωλιασμένος μέσα μας. Αυτός ήταν η αιτία. Ο πατέρας. Δε θυμάμαι να μας χτύπησε ποτέ, η παρουσία του και μόνο μας έκανε να κατουριόμαστε απ' το φόβο μας. Φώναζε και μας καταριόταν, τα μάτια του όταν μας κοίταζε ήταν πιο αγριωπά κι από του

Κέρβερου, όπως τον είχε πλάσει η παιδική μας φαντασία από τις διηγήσεις της μάνας για τους άθλους του Ηρακλή. Μόλις τον βλέπαμε, κατευθείαν ηχούσε μέσα μας το σινιάλο: Μακριά, μακριά! Μακριά του, λοιπόν, μεγαλώναμε κι ακόμα πιο μακριά θα φεύγαμε όταν θα ερχόταν ο καιρός.

Η Πεισώ ήταν πιο πρακτική από εμένα. Το δήλωσε καθαρά και ξάστερα: «Εγώ θα πάω στο μοναστήρι όπως η βάβω Ευλαμπία». Ήταν μια μακρινή συγγένισσα της μάνας μας η βάβω Ευλαμπία. Μαριγώ ήταν το κανονικό της όνομα, έτσι τη φώναζε η μάνα μας, κι εκείνη τη διόρθωνε μελιστάλαχτα:

«Όχι Μαριγώ, κόρη μου. Έτσι με λέγανε όταν ζούσα εδώ κάτω, μέσα στην ασχήμια και την αμαρτία του κόσμου. Από τότε που έβαλα την ύπαρξή μου κάτω από τη σκέπη του Κυρίου μας, αναστήθηκα, Λιουνίτσα μου, έλαμψε η ψυχή μου. Ευλαμπία να με λες, μην το ξεχνάς. Κι εσείς, κοριτσάκια μου, Ευλαμπία να με λέτε, να 'χετε την ευκή μου».

Και διηγούνταν την ήρεμη κι ευτυχισμένη ζωή της στο μοναστήρι, όλη μέρα δοξολογίες και προσευχές, με κάποια διαλείμματα για την πάστρα και το μποστάνι, ενώ στα νιάτα της έφτιαχνε και εργόχειρα, κεντήματα, ξύλινα φυλαχτά με τον Εσταυρωμένο, χαλάκια στον αργαλειό με χριστιανικά σύμβολα, τέτοια πράγματα που τα πουλούσαν στην πανήγυρη του Αγίου λίγο μετά τον τρύγο. Την παραμονή της γιορτής ανεβαίναμε μαζί με τους υπόλοιπους προσκυνητές στη μονή και περνούσαμε τη νύχτα στα κελιά των μοναχών, πεντακάθαρα και νοικοκυρεμένα, με τη μυρωδιά των φρεσκοασβεστωμένων παρτεριών διάχυτη στον λιβανισμένο αέρα. Αυτή τη γαλήνια ανάμνηση κρατούσε η Πεισώ από τη ζωή του μοναστηριού, παραβλέποντας το κλαψούρισμά της καθώς ανηφορίζαμε και κουραζόταν παιδί πράμα, για να τη

λυπηθεί κάποιος και να την ανεβάσει πάνω σε ένα από τα ζώα των πιο ευκατάστατων πιστών.

Ένα κρύο σούρουπο μπροστά στο παραγώνι, η Πεισώ, με τα μάτια στυλωμένα στα ξύλα που τσιτσίριζαν φουντωμένα, μουρμούρισε σαν να μιλούσε στον εαυτό της:

«Εγώ σαν μεγαλώσω θα πάω στο μοναστήρι να γίνω καλόγρια. Θα φύγω από δω».

Η μάνα μας γύρισε και την κοίταξε σταματώντας απότομα το συνδαύλισμα της φωτιάς. Τα όμορφα μάτια της έλαμπαν βουρκωμένα καθώς στράφηκε και μας αγκάλιασε και τις δύο, γεμίζοντάς μας φιλιά με χείλη που τρεμούλιαζαν.

«Να φύγετε, παιδάκια μου, να φύγετε από δω μέσα. Αλλά για να ζήσετε καλύτερα, όχι χειρότερα. Ποιος θα σας προστατεύει εκεί που θα πάτε;» ψέλλιζε πνίγοντας τα δάκρυά της. Αυτός δεν ήταν εκεί την ώρα εκείνη. Από τις λίγες στιγμές της μέρας που αγαλλίαζε η παιδική ψυχή μας.

Σύντομα η κουβέντα της Πεισώς ξεχάστηκε, η μάνα την πήρε για παιδιακίσια καμώματα, ή ίσως όχι, δεν είμαι σίγουρη. Πάντως, δεν αναφέρθηκε ξανά ούτε το μοναστήρι ούτε η βάβω Ευλαμπία. Άλλωστε, κι εκείνη δε μας ξαναεπισκέφθηκε, είχε γεράσει πια και τα πηγαινέλα πάνω στη ράχη του ζώου δεν ήταν για την ηλικία της.

Από την άλλη, εγώ είχα πάρει την απόφασή μου χωρίς να την ανακοινώσω σε κανέναν. Θα έφευγα όσο πιο γρήγορα μπορούσα και θα έπαιρνα και τη μάνα μαζί μου. Και την Πεισώ, αν την έπειθα να μη γίνει καλόγρια. Γιατί, κρυφά από τη μάνα, η αδερφή μου επέμενε στο σχέδιό της, όμως δεν ήθελε να τη στενοχωρεί. Την αγαπούσαμε πολύ τη μάνα μας, δε θα την άφηνα πίσω μου με τίποτα. Τώρα, το πώς θα κατάφερνα να φύγω, το πού θα πήγαινα, δεν το είχα βρει ακόμη. Αλλά δε

με απασχολούσε εκείνη την ώρα. Κάτι θα βρεις, κάτι θα γίνει, μου 'λεγε μια φωνή μέσα μου. Και σίγουρα δε θα ανέβαινα στο μοναστήρι. Εκτός του ότι δε με συγκινούσαν οι προσευχές και οι νηστείες –πολύ δυσανασχετούσα κάθε Τετάρτη και Παρασκευή που την περνούσαμε με ψωμί κι ελιές–, ήταν και το ζήτημα της μάνας. Πάσχιζα να τη βοηθώ όσο μπορούσα. Το μποστάνι πίσω από το σπίτι μας εγώ το φρόντιζα. Κάθε Παρασκευή πρωί, εκείνη έπαιρνε τα κηπευτικά σε δύο μεγάλες καλαθούνες –τη μία ανεβασμένη στο κεφάλι της κρατώντας τη με το ένα χέρι, τη δεύτερη κρεμασμένη στο άλλο– και πήγαινε στο παζάρι να τα πουλήσει. Οι χωρικοί και οι τσομπάνηδες από τα γύρω χωριά έρχονταν στο μύλο να αλέσουν το σιτάρι τους και να προμηθευτούν τα λαχανικά της εβδομάδας. Την παρακαλούσα να με παίρνει κι εμένα μαζί της, αλλά δε μου έκανε τη χάρη. Είσαι μικρή ακόμη, μου έλεγε, δεν κάνει.

Για άλλη μια φορά, η Πεισώ στάθηκε ο καλός μας άγγελος. Χάρη σ' αυτήν ανακαλύψαμε έναν τρόπο για να ξεφύγουμε από τη φυλακή μας.

Ήταν μια από εκείνες τις μέρες που η μάνα είχε δουλειά στο μαντάνι, πέρα στο Κεφαλόβρυσο. Μας είχε αφήσει παραγγελία να αποτελειώσουμε τις μελιτζάνες που είχε βάλει πρωί πρωί στη φωτιά και να της πάμε το φαγητό το μεσημεράκι που ξαπόσταιναν λίγο για να συνεχίσουν μέχρι να πέσει ο ήλιος. Αυτός, ο πατέρας, ήταν εξαφανισμένος τρεις μέρες τώρα κι η χαρά μας δε λέγεται.

«Πόσων χρονών πρέπει να πάω για να με πάρουν στο μοναστήρι, ξέρεις;» μου πέταξε η Πεισώ ενώ εγώ έσιαχνα

τις μελιτζάνες μέσα στη γάστρα. Δική μου ευθύνη ήταν το μαγείρεμα, η αδερφή μου δεν τα κατάφερνε ή δεν της άρεσε, το ίδιο κάνει.

«Πού να ξέρω εγώ; Πρέπει να γίνεις μεγάλη, πάντως. Σε καμιά δεκαριά χρόνια μάλλον», αποκρίθηκα ανόρεχτα. «Εκεί εσύ! Σου έχει κολλήσει αυτή η χαζή σκέψη για το μοναστήρι».

«Άκου, Κόνη, έχω μια ιδέα», συνέχισε βιαστικά η αδερφή μου. Ήταν ασυνήθιστα ταραγμένη εκείνες τις μέρες και ήξερα το γιατί. «Να πάμε το πιάτο στη μάνα κι ύστερα να ανεβούμε ως εκεί, για να μάθουμε στα σίγουρα και να δω κι εγώ πώς ζούνε. Στο πανηγύρι δεν το καταλαβαίνω, έχει πολύ κόσμο, δεν είναι σαν κάθε μέρα. Κι αν δε μου αρέσει, σου υπόσχομαι πως δε θα ξαναβασάνω κουβέντα. Δε θα γίνω καλόγρια».

«Και θα φτάσεις εσύ ως εκεί πάνω με τα πόδια; Πέρυσι παραπονιόσουνά μέχρι τα Χριστούγεννα πως είχες κουτσαθεί από το ανέβασμα».

«Ήμουν μικρή πέρυσι, γι' αυτό. Έλα, κάμε μου τη χάρη, Κόνη μου, πάμε που σου λέω».

«Κι άμα μας πάρει χαμπάρι η μάνα; Αφού δε μας αφήνει να τριγυρνάμε στους δρόμους». Το είπα έτσι, για να το πω. Στην πραγματικότητα, πετούσα τη σκούφια μου για σεργιάνισμα.

«Μέχρι να τελειώσει από το μαντάνι, θα 'χουμε γυρίσει», επέμεινε η Πεισώ κι εγώ δεν έφερα φυσικά άλλες αντιρρήσεις. Είχε ωραία μέρα, αρχές καλοκαιριού, μια βόλτα στο λόφο ήταν καλή ιδέα.

Ο θόρυβος από τους καταρράκτες έφτανε στ' αφτιά μας πολύ πριν βγούμε από την αγορά. Καθώς περνούσαμε έξω από το σιδεράδικο, ρίχναμε κλεφτές ματιές μην τυχόν κι είχε εμφανιστεί αυτός, ο πατέρας. Ευτυχώς, δε φαινόταν πουθενά κι εμείς βιάσαμε το βήμα μας για να μη μας σταματήσει ο μαστρο-Παντέλος και μας ρωτήσει. Τι να του λέγαμε; Ούτε ξέραμε πού βρίσκεται ούτε θέλαμε να μάθουμε. Τις προάλλες μας είχε επιτεθεί ξανά καθώς κοιμόμασταν, στην αδερφή μου αυτή τη φορά. Εμένα με ξύπνησαν οι στριγκλιές του καθώς η μάνα τού κοπανούσε το κεφάλι με τη μασιά της παρασιτιά. Παραλίγο να τον αφήσει στον τόπο. Αίματα έτρεχαν από το κεφάλι του, αλλά όχι σπουδαία πράματα. Τον προφύλαξαν τα μαλλιά του, που ήταν σκληρά και φουντωτά σαν πουρνάρια. Η Πεισώ είχε παγώσει από τη φρίκη, ούτε δάκρυ δεν έχυσε, αυτή που αμόλαγε τα κλάματα με το παραμικρό. Μόνο όταν την πήρε η μάνα στην αγκαλιά της και την κανάκευε σαν μωρό ξέσπασε. Δεν ήταν να απορείς που η Πεισώ ήταν αλαφιασμένη τελευταία και ανυπομονούσε να ανεβεί στο μοναστήρι.

Η κορυφή του μιναρέ δίπλα στην κρήνη ξεχώριζε μέσα από τα δέντρα καθώς ανηφορίζαμε στα Μυλοτόπια. Περάσαμε τη λιμνούλα και στη στροφή του υψώματος φάνηκε η νεροτριβή και λίγο παρακεί το μαντάνι. Ο γδούπος από τα ξύλινα σφυριά που έπεφταν πάνω στα υφαντά για να τα καθαρίσουν και να τα μαλακώσουν σου έπαιρνε τ' αφτιά. Θα είχε πολλή δουλειά η μάνα και οι άλλες γυναίκες σήμερα, γιατί κάμποσοι γάιδαροι φορτωμένοι με στοίβες κιλίμια από το υφαντήριο του Μπεκίρογλου περίμεναν τη σειρά τους κάτω από τα πλατάνια και οι αγωγιάτες πάσχιζαν με φωνές και καμτσικιές να τα κάνουν ζάφτι.

«Ε Λιουνίτσα, ήρθαν οι θυγατέρες σου», φώναξε κάποια

από τις γυναίκες βλέποντάς μας, ενώ άπλωνε μια κόκκινη βελέντζα στα δοκάρια για να στεγνώσει.

Ο τόπος ήταν γεμάτος απόνερα που κυλούσαν σαν ρυάκια έξω από τον κάδο του μαντανιού. Η μάνα έστρωνε άλλο ένα υφαντό στη βάση του και τα ξύλινα σφυριά ξανάρχισαν να κοπανάνε το ένα μετά το άλλο καθώς το νερό έπεφτε ορμητικό πάνω του. Τα άφησε να κάνουν το έργο τους, ίσιωσε τη μέση της, σκούπισε με την ανάστροφη του χεριού τον ιδρώτα από το μέτωπό της και ήρθε να μας προϋπαντήσει.

«Οι καλές μου οι κοπέλες», φώναξε γελαστή. «Νωρίς νωρίς ήρθατε, δε μεσημέριασε ακόμη».

Ντράπηκα που την κοροϊδεύαμε. Εκείνη ξεπατωνόταν στη δουλειά για χάρη μας χωρίς να χάνει το χαμόγελό της κι εμείς ετοιμαζόμασταν να το σκάσουμε για το μοναστήρι. Κι ένιωσα ακόμα περισσότερες τύψεις όταν μας αγκάλιασε και μας φίλησε όπως μόνο εκείνη ήξερε, γλυκά, σαν να στάλαζαν μέλι τα χείλη της.

«Αιντε, να πηγαίνετε τώρα», μας είπε σε λίγο. «Ίσα στο σπίτι, ακούτε; Το νου σας μην τυχόν και ξεστρατίσετε στο τουρκοτόπι μοναχές σας και σας μολέψουν οι μεμέτηδες. Σκλάβοι τους είμαστε, ό,τι θέλουν κάνουν και λογαριασμό δε δίνουν τα σκυλιά».

Λες και το 'ξερε. Ακριβώς από εκεί θα περνούσαμε για να ανεβούμε στο μοναστήρι, άλλο δρόμο δεν είχε. Σκλάβοι. Πόσο άσχημα μου χτύπησε αυτό. Σκλάβά ήμουν, παναπεί; Πάσχινα να το σβήσω από το μυαλό μου, αλλά ήξερα βαθιά μέσα μου πως ήταν αλήθεια. Ο φόβος κάνει το σκλάβο κι από φόβο η ψυχή μας είχε μπόλικο. Κι όχι μόνο για τους Τούρκους.

«Πολύ φοβητσιάρα είσαι, τι θα μας κάμουνε;» μου

αντιγύρισε η Πεισώ καθώς κοντοστεκόμουν. «Μέρα είναι, Κόνη, ντάλα ήλιος, δε θα κοτήσουν».

Με βίτσεισε εκεί που πονούσα. Κι όμως, φοβητσιάρα εγώ; Εγώ που κορόιδευα τη θεια-Ακριβή, τη γειτόνισσά μας, η οποία ολόκληρο τον Οκτώβρη δεν ξεμυτούσε από το σπίτι της την ώρα που έδυε ο ήλιος για να μην την αρπάξει η Κυρά της Καταχνιάς; Και δώσ' του σουλατσάριζα μπροστά στην πόρτα της ακριβώς εκείνη την ώρα κι αυτή με έβλεπε από το παράθυρο και της κοβόταν η χολή. Κάποιος που δε φοβάται τις ξωδιές πώς γίνεται να φοβάται τους Τούρκους; Η αλήθεια είναι πως επίτηδες την τρόμαζα τη θεια-Ακριβή, την είχα άχτι. Γιατί μια μέρα που είχε περάσει από το μποστάνι μας είχε πει κάτι πολύ άσχημο στη μάνα, η αλαφροΐσκιωτη. Νόμιζαν πως δεν τις άκουγα, αλλά εγώ είχα κρυφτεί ανάμεσα στις κολοκυθιές και τα παρακολούθησα όλα. Η θεια-Ακριβή είχε την παλάμη της μάνας μέσα στα χέρια της και κάτι έδειχνε εκεί πάνω. Η αλλοπαρμένη της φωνή μου τρυπούσε τ' αφτιά.

«Κακό, μεγάλο κακό, δύσμοιρη. Να, τα βλέπεις αυτά τα σκληράδια; Τα δικά σου κόκαλα είναι. Τσακισμένα, Λιουνίτσα μου, τσακισμένα τα βλέπω τα κόκαλά σου, δόλια. Αχ, και να 'ξερες... Η θυγατέρα σου τα τσακίζει, ναι, ναι, η θυγατέρα σου, βαριόμοιρη».

«Τι λες; Ποια θυγατέρα μου;» έκανε ενοχλημένη η μάνα.

«Θυγατέρα, ναι, απ' τη θυγατέρα σου θα το 'βρεις. Ποια, δε βλέπω. Να πας στην Τούρκισσα, την Τσεντά, πέρα στα Μνήματα, που κάνει μαγιοκλίκια να ξορκίσει το κακό, με ακούς;»

Είχα αρχίσει να τρέμω από την ταραχή και την οργή μου. Τι έλεγε αυτό το ζωντόβολο; Τα χέρια της μάνας ήταν

ροζιασμένα από τη σκληρή δουλειά, τι σκληράδια και κουραφέξαλα μας τσαμπουνούσε; Εμείς που την είχαμε τη μάνα μας εικόνισμα θα της κάναμε κακό; Ήθελα να ορμήσω να την ξεσκίσω με τα νύχια μου για τις ασχήμιες που ξεστόμιζε, αλλά συγκρατήθηκα με μεγάλο κόπο. Δεν ήθελα να καταλάβει η μάνα ότι τα άκουσα, δε χωρούσαν τέτοια κακά συναισθήματα ανάμεσά μας. Η αγάπη της, η τρυφεράδα της ήταν το μόνο μας στήριγμα στην άθλια ζωή που ζούσαμε. Αν τη βρομίζαμε με υποψίες και αμφιβολίες, ήμασταν χαμένες η Πεισώ κι εγώ.

«Άντε, πάρε απόφαση, μην καθυστερούμε», με τσίγκλησε πάλι η αδερφή μου.

«Πάμε, λοιπόν», συμφώνησα και την έπιασα αγκαζέ. Η Πεισώ χαμογελούσε ικανοποιημένη. Δίκιο είχε. Η επιμονή της τότε να πάμε στο μοναστήρι τής άλλαξε τη ζωή.

Όσο κι αν πασχίζαμε να παραστήσουμε τις γενναίες, ο φόβος των Τούρκων, βαθιά ριζωμένος μέσα μας, οδήγησε τα βήματά μας στην ασφαλέστερη δυνατή διαδρομή, περιμετρικά της τούρκικης συνοικίας. Τα Μνήματα όμως δεν μπορούσαμε να τα αποφύγουμε. Ο δρόμος περνούσε ακριβώς έξω από το νεκροταφείο τους και το μόνο που κάναμε ήταν να προχωράμε σφιχταγκαλιασμένες, στρίβοντας τα κεφάλια μας από την άλλη μεριά, να μη βλέπουμε τις όρθιες στήλες, μαυρισμένες και φορτωμένες φοβερά δαιμόνια στη φαντασία μας. Για κακή μας τύχη, ακριβώς τη στιγμή που αφήναμε πίσω μας το τούρκικο κοιμητήριο, ένα σμάρι μαύρα πουλιά ξεσηκώθηκαν μέσα από τα μνήματα, κρώζοντας και φτεροκοπώντας απειλητικά πάνω από τα κεφάλια μας. Τρέξαμε κατατρομαγμένες χωρίς να βλέπουμε πού πατάμε, τα πόδια μας ξεσκίζονταν από τα αγριόκλαδα, τα μάτια μας έτσουζαν από τις φτέρες που μας μαστίγωναν καθώς πέφταμε πάνω τους στην τρελή πηλάλα μας να ξεφύγουμε από τα στοιχεία που μας κυνηγούσαν.

«Ε, πού τρέχετε εσείς; Τι πάθατε;» ακούστηκε μια φωνή που μας τρόμαξε ακόμα περισσότερο μέσα στον πανικό μας. «Σταθείτε, μη φοβάστε», ξανάπε η φωνή κι είχε τέτοια

σιγουριά που, δίχως να το θέλουμε, υπακούσαμε και γυρίσαμε να κοιτάξουμε.

Ένα αγόρι, πάνω-κάτω στην ηλικία μας, με πολύ σγουρά μαύρα μαλλιά και ρούχα πλουσιόπαιδου, πεντακάθαρα και κολλαριστά, στεκόταν δίπλα στον αύλακα που πήγαινε το νερό στα χωράφια. Χωρίς να το καταλάβουμε, είχαμε φτάσει στα λαγκάδια με τους μπαξέδες και τα δέντρα, λίγο πριν από το λόφο που έβγαζε στο μοναστήρι. Λαχανιασμένες και καταϊδρωμένες, δεν μπορούσαμε να πάρουμε ανάσα για να αρθρώσουμε μια λέξη.

«Καθίστε λίγο εδώ να ξεποστάσετε, ελάτε, μη φοβάστε», ξανάπε το αγόρι, δείχνοντας ένα στρώμα από πεσμένα φύλλα κάτω από μια βελανιδιά. Ο ίσκιος της φάνταζε παράδεισος για τα ξεθεωμένα μας κορμιά. Χωρίς δεύτερη σκέψη, στρωθήκαμε από κάτω κι ακουμπήσαμε τη ράχη μας στον κορμό της, μισοκλείνοντας τα μάτια μας από την κούραση.

«Λοιπόν; Γιατί τρέχατε, ποιος σας κυνηγούσε;» ρώτησε το αγόρι ενώ καθόταν κι εκείνο λίγο πιο κει, ακουμπώντας σε μια πέτρα το ραβδί που κρατούσε.

«Οι Τούρκοι», ψέλλισε η Πεισώ, πασχίζοντας να ξαναβρεί την ανάσα της.

«Τα στοιχειά στα Μνήματα», συμπλήρωσα εγώ, κοιτάζοντας το αγόρι με νόημα. Όλοι οι Ρωμιοί ξέραμε πόσο σκοτεινές και φοβερές ήταν οι τούρκικες ψυχές, ειδικά των πεθαμένων.

«Κανένas δε θα σας πειράξει, δε θα το επιτρέψω εγώ», έκανε ο νεαρός αγριωπά, στρέφοντας τα μάτια στη μαγκούρα του. «Δικός μας είναι ο τόπος, δεν τους φοβόμαστε. Μια μέρα θα τους διώξουμε από δω πέρα, θα δείτε. Δε θα καθίσουμε σκλαβωμένοι μια ζωή».

Τον κοίταζα γεμάτη θαυμασμό. Πρώτη φορά άκουγα κάποιον να μιλάει με τέτοια αψηφισιά.

«Πώς σε λένε;» ρώτησα, έχοντας ξαναβρεί τον φυσιολογικό χτύπο της καρδιάς μου.

«Ρήγα. Ρήγα Κυρίτζη. Αλλά αυτό που θέλω είναι να με μάθει όλος ο ντουινιάς σαν Ρήγα Βελεστινλή».

Α, μάλιστα. Ήταν αρχοντόπουλο, γι' αυτό είχε τέτοιο αέρα. Η μάνα μου και οι άλλες γειτόνισσες δούλευαν πολλές φορές στα κτήματα του πατέρα του. Του είπαμε κι εμείς τα ονόματά μας κι ύστερα μοιραστήκαμε το κολατσιό του, που το κουβαλούσε σε έναν ντορβά περασμένο στον ώμο του. Εμείς με την Πεισώ δεν είχαμε μεριμνήσει, ούτε που σκεφτήκαμε ότι θα πεινούσαμε τόσες ώρες δρόμο.

«Κι εγώ εκεί πάω, τι σύμπτωση!» μας είπε όταν του αποκαλύψαμε τον προορισμό μας. «Τι πάτε να κάνετε εκεί; Δε φαντάζομαι να καλογερέψετε;» αστειεύτηκε, αλλά του κόπηκε το γέλιο όταν είδε την έκφρασή μας.

Ωστόσο, καμιά μας δε μιλούσε. Πώς να πεις σε έναν άγνωστο τον καημό σου.

«Εγώ πάω για τη βιβλιοθήκη», συνέχισε χωρίς να επιμείνει στην ερώτησή του. «Άντε, σηκωθείτε να προχωρήσουμε, κοντεύει μεσημέρι».

Περπατούσαμε μαζί του στο φιδογυριστό μονοπάτι του λόφου κι όλος ο πρότερος φόβος μας είχε εξανεμιστεί. Κοντά στον Ρήγα νιώθαμε ασφάλεια, κι ας ήταν σχεδόν συνομήλικός μας. Μερικοί άνθρωποι νιώθεις πως πατάνε με τα δυο τους πόδια γερά στη γη, αλλά την ίδια στιγμή κάνουν κουμάντο και στον ουρανό.

«Κοίτα, Κόνη, κρινάκια της Παναγιάς. Πάω να μαζέψω λίγα», έκανε ενθουσιασμένη η Πεισώ, βλέποντας τους

λεπτούς μίσχους φορτωμένους με τα άσπρα ανθάκια τους. «Αχ, τι μοσχοβολιά!» αναστέναζε καθώς μύριζε με κλειστά μάτια τα λουλουδία, ενώ εγώ είχα μείνει άφωνη. Πρώτη φορά την έβλεπα τόσο χαρούμενη, τόσο ξένοιαστη. Αλλά ήταν και η πρώτη φορά που απομακρυνόμασταν τόσο πολύ από το σπίτι μας.

«Θέλει να γίνει καλόγρια;» με αιφνιδίασε ο Ρήγας, δείχνοντας με τα μάτια προς το μέρος της αδερφής μου. Φαίνεται πως δεν μπόρεσα να κρύψω την κατάπληξή μου, γιατί εκείνος συνέχισε βιαστικά: «Μη φοβάσαι, δε θα το μαρτυρήσω σε κανέναν».

«Πώς το κατάλαβες;» κατόρθωσα να ψελλίσω.

«Δείχνει η πιο ευάλωτη από τις δυο σας», απάντησε με φυσικότητα.

«Τι είναι αυτό το “ευάλωτη”; Πονόψυχη τάχα;»

«Ευαίσθητη εννοώ. Επηρεάζεται πολύ από τις δυσκολίες της ζωής και στενοχωριέται υπέρμετρα».

Άλλο και τούτο. Υπέρμετρα; Τον κοίταξα μπερδεμένη.

«Δεν ξέρετε γράμματα;» Δε με ρωτούσε στην πραγματικότητα, ήταν σίγουρος.

Η Πεισώ γύρισε κοντά μας με το μπουκέτο τα κρινάκια και το χαμόγελό της έλαμπε όσο ποτέ στο λεπτό της προσωπάκι. Έφερε το χέρι της αντήλιο στο δυνατό φως και μας κοίταζε ερωτηματικά. Καταλάβαινε πως κάτι σοβαρό κουβεντιάσαμε.

«Ο Ρήγας είναι φίλος μας», της είπα αποφασιστικά. Ούτε που ήξερα καλά καλά τι σήμαινε αυτή η λέξη. Δεν είχαμε φίλους η αδερφή μου κι εγώ, μόνο η μία την άλλη είχαμε. Με τα παιδιά του μαχαλά παίζαμε πού και πού όταν ευκαιρούσαμε από τις ασχολίες, αλλά φίλοι μας δεν ήτανε.

Εκείνη τη μέρα έμαθα πως ο φίλος μπαίνει στην καρδιά σου από την πρώτη στιγμή χωρίς καν να το σκεφτείς.

«Εντάξει», είπε μόνο η Πεισώ.

Στεκόμασταν και οι τρεις δίχως να μιλάμε, ενώ το καλοκαιρινό αεράκι φούσκωνε τα ρούχα μας κι έσειε μελωδικά τα φύλλα στις λεύκες από πάνω μας.

«Ξέρει πως θέλεις να γίνεις καλόγρια», της είπα χωρίς περιστροφές. Η Πεισώ δεν παραξευεύτηκε, έγενεψε ναι κουτώντας απλώς το κεφάλι της.

«Γιατί, Πεισώ;» τη ρώτησε εκείνος με φωνή που ξεχείλιζε από συμπόνια.

Δεν άντεξε η καημένη, έβαλε τα κλάματα και τα κρινάκια τρεμούλιαζαν στα χέρια της καθώς τρανταζόταν ολόκληρη από τους λυγμούς. Ο Ρήγας την έπιασε μαλακά από τους ώμους και την έβαλε να καθίσει κάτω από τη λεύκα, στην άκρη του μονοπατιού. Τα πουλιά χαλούσαν τον κόσμο φτερουγίζοντας πέρα-δώθε ανάμεσα στα φύλλα της.

«Αγαπάς τόσο πολύ τον Χριστό, Πεισώ; Γι' αυτό θέλεις να πας στο μοναστήρι;» της είπε όταν η αδερφή μου ηρέμησε κάπως.

«Θέλω να φύγω μακριά απ' το σπίτι μας», του αποκρίθηκε με κομμένη φωνή και ξανάβαλε τα κλάματα.

«Καταλαβαίνω», έκανε το αγόρι. «Κι εγώ πνίγομαι σε τούτες τις συνθήκες της σκλαβιάς. Όλοι πνιγόμαστε, μικροί μεγάλοι. Αλλά, Πεισώ μου, δεν είναι το μοναστήρι ο καλύτερος τρόπος για να ξεφύγεις από το βάρος που σε πλακώνει».

«Αυτό της λέω μέρα νύχτα», πετάχτηκα εγώ, ανακουφισμένη που βρήκα υποστήριξη από τον καινούριο μας φίλο.

«Δε φτάνει να το λέμε απλώς, χρειάζεται να δίνουμε λύση».

Τα λόγια του μου κακοφάνηκαν. Ίσως επειδή βρήκαν το αδύνατο σημείο μου. Έσπαγα ολημερίς το κεφάλι μου να βρω το πώς, τη λύση όπως έλεγε ο Ρήγας.

«Ξέρω τι πρέπει να κάνετε για να ελευθερωθείτε», συνέχισε εκείνος με σιγουριά.

Τον κοιτάζαμε κι οι δύο με ορθάνοιχτα μάτια από την προσμονή. Πες μας το πώς, τον ικέτευε το βλέμμα μας.

«Να μάθετε γράμματα».

Όλες μας οι ελπίδες γκρεμίστηκαν στο λεπτό. Τι ήταν αυτά που μας έλεγε; Γράμματα; Πού ακούστηκε να μαθαίνει γράμματα γυναίκα στα μέρη μας; Ούτε καν οι άντρες δεν ήξεραν, με σταυρό έβαζαν την τζίφρα τους αν χρειαζόταν καμιά φορά. Κι ύστερα, εμείς γυρεύαμε τρόπο να ζήσουμε μακριά από το σπίτι μας, όχι γράμματα και κουραφέξαλα.

«Γράμματα;» έκανε περιφρονητικά η Πεισώ κι εγώ ήθελα να τη φιλήσω που είχε την τόλμη να ξεστομίσει ότι σκεφτόμασταν κι οι δύο χωρίς να τη νοιάζει αν θα παρεξηγηθεί. «Και τι θα κάνουμε με τα γράμματα; Εμείς πρέπει να φύγουμε από το σπίτι μας, καταλαβαίνεις; Να βρούμε μέρος που να μη μας φτάνει αυτός».

Κατάπια τη γλώσσα μου. Παραπήρε φόρα η Πεισώ, πρόδιδε το μυστικό που η μάνα μάς όρκισε να κρατήσουμε κρυφό από όλους. Αλλά κι η ίδια συναισθάνθηκε πως είχε πει πολλά και η έκφρασή της άλλαξε. Μαζεύτηκε και γύρισε το πρόσωπό της από την άλλη. Κι εγώ μαζί. Βάλθηκα να κοιτάζω το τοπίο κάτω από τα πόδια μας, τα χωράφια με τα σιτάρια που χόρευαν πέρα-δώθε από το καλοκαιρινό αεράκι, μεστωμένα κι έτοιμα για θέρισμα, τα ρυάκια, τους μύλους, όπου και να γύριζες τη ματιά σου έβλεπες κι έναν, πόσοι να είναι άραγε, άρχισα να τους μετρώ, ένας, δύο, τρεις... είχα

φτάσει στους δέκα όταν ο Ρήγας αποφάσισε να σπάσει τη βαριά σιωπή που είχε πέσει ανάμεσά μας.

«Δεν έχω απαίτηση να μου πείτε τίποτα που δε θέλετε», άρχισε μαλακά, «αλλά να ξέρετε πως δεν πρόκειται να σας προδώσω ποτέ, ό,τι κι αν είναι αυτό που σας βασανίζει. Και δε σας κοροϊδεύω όταν σας λέω πως με τα γράμματα θα σωθείτε. Ξέρετε πόσα καλά σπίτια ζητάνε γκουβερνάντες για τα παιδιά τους που να γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση για να τους μάθουν τα πρώτα γράμματα; Και δε μιλάω μόνο για το Βελεστίνο, αλλά και για τα Αμπελάκια, για τον Βόλο, ακόμα και για μακρινές χώρες όπου ζουν Έλληνες έμποροι και θέλουν για τα παιδιά τους Ελληνίδα νταντά, στο Βουκουρέστι ή στη Βιέννη, για παράδειγμα. Και να σκεφτείτε, δεν έχει Τούρκους εκεί, είναι εκτός της οθωμανικής επικράτειας».

Τώρα μάλιστα! Αυτό ήταν μια λαμπρή ιδέα. Να μπορούμε σε καλό σπίτι σαν κι αυτά που βλέπαμε μέσα στο χωριό, τα αρχοντόσπιτα με τους γερούς τοίχους και τα πολλά δωμάτια; Μόνο στα όνειρά μας γίνονταν τέτοια θαύματα. Τι ήταν αυτά τα μέρη που αράδιαζε δεν ξέραμε, αλλά για να το λέει θα υπήρχαν.

«Θα έχετε εξασφαλισμένη στέγη και τροφή κι επιπλέον θα παίρνετε και παράδες για να φτιάξετε την προίκα σας ή για να έχετε να ζήσετε μόνες σας αν δε θέλετε να παντρευτείτε», συνέχισε το αγόρι, κάνοντας ολοένα και πιο λαχταριστή την πρότασή του.

«Και πώς θα μάθουμε γράμματα;» πέρασα εγώ κατευθείαν στα πρακτικά ζητήματα. Ανυπομονούσα να ξεκινήσω να αλλάζω τη ζωή μου, αν ήταν δυνατόν εκεί επιτόπου.

«Ακούστε», έκανε το αγόρι σοβαρά. «Εγώ διδάσκομαι

από τον παπα-Ζήση στην εκκλησιά μαζί με άλλα έξι παιδιά, αλλά εμείς είμαστε προχωρημένοι κι εσείς δεν ξέρετε ούτε το αλφάβητο. Εξάλλου, είστε κορίτσια, κανένα κορίτσι δεν έρχεται στα μαθήματα, ούτε η αδερφή μου, η Ασήμω. Τη μαθαίνει η μητέρα μου γράμματα. Όμως, αν θέλετε, μπορώ να σας διδάξω εγώ τα βασικά, όσα σας χρειάζονται για να γίνετε καλές γκουβερνάντες».

Εγώ και η Πεισώ τον κοιτάζαμε σαν θεό. Κρεμόμασταν από τα χείλη του. Ξαφνικά, η ζωή μάς φαινόταν γεμάτη φως και υποσχέσεις, μια ολότελα καινούρια εμπειρία που δεν τη φανταζόμασταν καν.

«Εσύ γιατί πήγαινες στο μοναστήρι;» τον ρώτησε η αδερφή μου, σπάζοντας τη μαγεία της στιγμής. «Μήπως θέλεις κι εσύ να καλογερέψεις;»

«Όχι, πώς το σκέφτηκες; Μοιάζω με παπαδάκι; Λες να αγαπώ την ασκητική ζωή και τη νηστεία;» χωράτεψε ο Ρήγας, δείχνοντας το παχουλό του σουλούπι. «Στη βιβλιοθήκη της μονής πήγαινα. Έχουν εκεί τις επιστολές και τη γραμματική του ιερομόναχου Νικόδημου Μαζαράκη του Φεραίου, ενός σπουδαίου λόγιου του προηγούμενου αιώνα. Ο παπα-Ζήσης με στέλνει εκεί για να διαβάζω τη γραμματική, απαγορεύεται να βγουν τα χειρόγραφα του από το μοναστήρι».

«Και πόσο καιρό θα πάρει για να τα μάθουμε τα γράμματα και να είμαστε έτοιμες;» ρώτησα με λαχτάρα. «Προλαβαίνουμε μέχρι το Πάσχα; Έξυπνες είμαστε, μαθαίνουμε γρήγορα. Εγώ μια φορά άκουσα το Υπερμάχω στην εκκλησία και το έμαθα απ' έξω. Να σου το πω;»

«Πες το», με ενθάρρυνε ο Ρήγας. Τώρα καταλαβαίνω πόσο θα διασκεδάζε με την αφέλειά μου, αλλά ήταν

ανώτερος χαρακτήρας, άρχοντας σωστός, δεν ήθελε να μου κόψει τα φτερά.

Άρχισα, λοιπόν, να λέω το Υπερμάχω, και η Πεισώ από κοντά, κι οι λαγκαδιές πλημμύρισαν παράφωνες ψαλμωδίες από τις κοριτσίστικες φωνές μας, που υμνολογούσαν στην πραγματικότητα την καινούρια μέρα που ξημέρωνε για μας. Πάνω στα κλαδιά της λεύκας, τα πουλιά είχαν σωπάσει. Μα στην τελευταία στροφή ξανάπιασαν το κελήνημα ακόμα πιο δυνατά, σαν να έσμιγαν κι εκείνα στη χαρά μας.

«Λοιπόν; Πόσο θα μας πάρει να μάθουμε τα γράμματα;» ξαναρώτησα όταν απόσωσα, βέβαιη πως τον είχαμε πείσει για την αξιосύνη μας.

«Αν είστε επιμελείς, ίσως σε δυο τρία χρόνια...»

Η Πεισώ έβγαλε μια φωνή όλο απογοήτευση, αλλά κι εγώ δεν πήγαινα πίσω. Ζήσε, Μαύρε μου, να φας τριφύλλι.

«Κορίτσια, το να μάθεις γράμματα δεν είναι απλή υπόθεση», άρχισε να λέει ο Ρήγας υπομονετικά. «Είναι ο τρόπος για να τραβήξεις αυτό το πλάσμα που λέγεται άνθρωπος από το βούρκο. Όλοι χωρίς εξαίρεση έχουν χρέος να ξέρουν γράμματα. Από τα γράμματα γεννιέται η προκοπή με την οποία λάμπουν τα ελεύθερα έθνη. Εγώ έχω τάξει τη ζωή μου στην απελευθέρωση της πατρίδας μας από το ζυγό των Τούρκων. Με τα γράμματα θα το καταφέρω αυτό, θα κάνω το παν για να ξεσηκώσω τους σκλαβωμένους Ρωμιούς απέναντι στον τύραννο που μας ποδοπατάει χωρίς έλεος. Τις προάλλες πήγανε τον πατέρα μου στο μεκχεμέ, το τούρκικο δικαστήριο, γιατί πιάστηκα στα χέρια με ένα Τουρκόπουλο που επέμενε πως το Βελεστίνο μας λέγεται Τζενιχισάρ και η Λάρισα Γενί Σεχίρ Φενερί, το γράφουν οι χάρτες, έλεγε. Κι εγώ του είπα πως θα τις

αλλάξω τις χάρτες, θα φτιάξω χάρτα που θα γράφει Ελλάδα και Βελεστίνο και Λάρισα...»

Μας είχε συνεπάρει το πάθος του καθώς τα έλεγε όλα αυτά. Είχε μεταμορφωθεί, έμοιαζε με μεγάλο άντρα κι όχι με συνομήλικό μας αγόρι. Τον κοιτάζαμε με θαυμασμό και σεβασμό, νιώθαμε πολύ μικρές μπροστά του.

«Και τι απέγινε στο δικαστήριο;» τον διέκοψε φοβισμένη η Πεισώ. Τρέμαμε στο άκουσμα αυτής της λέξης. Αυτός, ο πατέρας, μας φοβέριζε συνέχεια πως θα μας πάει στο δικαστήριο να βρει το δίκιο του, όχι πως καταλαβαίναμε τι εννοούσε.

«Πλήρωσε ο πατέρας μου ένα τεράστιο ποσό για να γλιτώσουμε. Εμένα όμως δε με μάλωσε. Μου χάιδεψε τα μαλλιά και μου είπε πως είμαι μικρός ακόμη για καβγάδες. “Να αφοσιωθείς στα διαβάσματά σου”, μου είπε, “μ’ αυτά θα προσφέρεις πολύ περισσότερα στον αγώνα”. Άιντε, σηκωθείτε τώρα να πηγαίνουμε, μεσημέριασε για τα καλά».

Ξαναπήραμε το μονοπάτι για το μοναστήρι. Είχα αυτή την παράξενη εντύπωση πως δεν ήμουν ο ίδιος άνθρωπος που ανηφόριζε προηγουμένως το λόφο. Κάτι είχε αλλάξει, κάτι που δεν μπορούσα να το προσδιορίσω. Λες κι ο Ρήγας μου είχε ανοίξει ένα παράθυρο σε έναν άγνωστο κόσμο, θαυμαστό, φωτεινό, υπέροχο.

Δεν μπορώ να πω ότι ο ενθουσιασμός μου κράτησε για πολύ ακόμα. Πρώτα πρώτα, αυτή η γραμματική που την είχε περί πολλού ο Ρήγας ήταν ένα μάτσο χαρτιά που από την πρώτη κιόλας σελίδα δε μου γέμισαν το μάτι. Είχε κάτι μαύρα σημάδια που σχημάτιζαν όλα μαζί ένα τρίγωνο – πολύ αργότερα έμαθα τι είναι το τρίγωνο. «Γραμματική συντεθείσα παρά του λογιωτάτου και σοφωτάτου διδασκάλου Νικοδήμου Μαζαράκου του εκ Φερών της Θεσσαλίας», μας διάβασε ο Ρήγας αυτά που έλεγε το τρίγωνο. Η φωνή του έτρεμε από συγκίνηση, τα δάχτυλά του ακουμπούσαν στο χειρόγραφο με τέτοια προσοχή και ευλάβεια σαν να ήταν εικόνισμα.

Και να φανταστεί κανείς πως είχε δώσει μάχη για να μας επιτρέψει η ηγουμένη να μπούμε κι εμείς στη βιβλιοθήκη μαζί του. Η βάβω Ευλαμπία, που δεν τη βαστούσαν πια τα πόδια της, της εγγυήθηκε πως ήμαστε καλές και σεβαστικές κοπέλες, αν και δεν καταλάβαινε τι δουλειά είχαμε εμείς με τα κιτάπια και τις γραφές.

«Αυτά είναι για τους δεσποτάδες και τους ξενομερίτες που έρχονται από την άκρη της γης», μας είπε. Αλλά μας αγαπούσε η καημένη και μας υποστήριξε. Μαζί με την πολυλογία και τις γαλιφιές του Ρήγα την κατάφεραν την ηγουμένη να μας δώσει την άδεια.

Όση ώρα ο φίλος μας μελετούσε τη γραμματική, εγώ με την Πεισώ καθόμασταν δίπλα του στον πάγκο χωρίς να βγάζουμε άχνα. Θέλαμε δε θέλαμε, η μυστηριώδης ατμόσφαιρα της μοναστηριακής βιβλιοθήκης που μύριζε μούχλα και κερί μας καθήλωνε, δεν κοτάγαμε να κουνιθούμε καλά καλά. Κάποια στιγμή, κατάκοπες από την κούραση και τις συγκινήσεις εκείνου του πρωινού, γλαρώσαμε και μας πήρε ο ύπνος με τα κεφάλια μας πεσμένα πάνω στο χοντροκαμωμένο τραπέζι, ενώ ο Ρήγας ήταν απορροφημένος στο διάβασμα. Μας ξύπνησε πολλή ώρα μετά, από το παραθυράκι της βιβλιοθήκης φαινόταν κιόλας να φεύγει η μέρα.

«Ελάτε, πάμε», μας είπε σβήνοντας το κερί στο καντηλέρρι πάνω στο τραπέζι. «Να προλάβουμε να κατεβούμε πριν μας πάρει η νύχτα».

Η Πεισώ δίπλα μου ψιθύριζε κάτι. Με πολύ κόπο κατάλαβα τι έλεγε.

«Μα επιμένεις εσύ; Δεν είπαμε πως δε θα καλογερέψεις;» την κατσάδιασα πιο δυνατά από όσο ήθελα.

«Αφού ήρθαμε ως εδώ, γιατί να μη ρωτήσουμε;» νευρίασε η Πεισώ.

Ο φίλος μας δε φάνηκε να θέλει να ανακατευτεί. Έτσι, αναγκάστηκα να την ακολουθήσω καθώς εκείνη πήγαινε κατευθείαν στην ηγουμένη για να πάρει επίσημα την απάντηση που ζητούσε.

«Είσαι πολύ μικρή ακόμη, κόρη μου, για να ξέρεις τι θέλεις», της απάντησε η γερόντισσα, που εκείνη την ώρα ετοιμαζόταν μέσα στο εκκλησάκι της μονής για τον εσπερινό. «Όταν φτάσεις τα δεκάξι κι εξακολουθείς να επιθυμείς να μονάσεις, τότε θα ξαναμιλήσουμε. Εν τω μεταξύ, μπορείς να έρχεσαι να βοηθάς εδώ στο μοναστήρι για να δεις από

κοντά τη ζωή και τις συνήθειές μας. Πάνω απ' όλα, όμως, πρέπει να είσαι αποφασισμένη να αφιερωθείς ψυχή τε και σώματι στον Κύριο. Αλλά, είπαμε, είσαι πολύ μικρή ακόμη».

«Είναι κόρες της Λιουνίτσας», της είπε δίπλα της μια μοναχή, ανάβοντας το καντήλι μπροστά στην εικόνα της Παναγίας. Το ύφος της ήταν περιέργο.

«Το γνωρίζω, αδελφή», της αποκρίθηκε αυστηρά η ηγουμένη. «Πηγαίνετε τώρα», γύρισε σ' εμάς. «Και προσοχή στο δρόμο, μην έχετε κακά συναπαντήματα. Ευτυχώς θα είναι ο Ρήγας μαζί σας που το λέει η καρδιά του».

Συναπαντήματα είχαμε στο δρόμο, αλλά όχι κακά, ευτυχώς. Ήταν λιγοστοί πιστοί που πήγαιναν μαζί με τον ιερέα στο μοναστήρι για τον εσπερινό, ξημέρωνε των Αγίων Αποστόλων την επόμενη μέρα. Ωστόσο, κάτι γυναίκες μας κοιτάζανε καλά καλά, μία εμένα και την Πεισώ μία τον Ρήγα, και κάτι μурμουρίζαν αναμεταξύ τους αλαφρογελώντας. Με ζώσανε τα φίδια. Θα το 'λεγαν στη μάνα μας και θα ξεσκεπαζόταν το σκασιαρχείο μας. Άσε που είχαμε αργήσει και μπορεί να είχε γυρίσει από το μαντάνι ώσπου να φτάσουμε στο σπίτι μας.

Με τον Ρήγα κανονίσαμε να πηγαίνουμε στην εκκλησία κάθε μεσημέρι που θα σχολούσαν από τα μαθήματα για να μας μαθαίνει κι εμάς γράμματα.

«Θέλω να γίνω δάσκαλος», μας εξομολογήθηκε, «και θα αρχίσω από σας, να δοκιμάσω το ταλέντο μου. Θα με προσέχετε, όμως, έτσι; Δε θα χαζεύετε, ούτε θα χασκογελάτε. Είναι σοβαρό πράγμα η διδασκαλία».

«Εγώ δεν είμαι σίγουρη ακόμη», πέταξε η Πεισώ. «Μπορεί να μη μου αρέσουν τα γράμματα. Μπορεί να προτιμώ το μοναστήρι, δεν ξέρω να σου πω».

«Είσαι ελεύθερη να διαλέξεις, Πεισώ», της απάντησε σοβαρά το αγόρι. «Όμως, ακόμα και μοναχή να γίνεις, τα γράμματα σου χρειάζονται, θα σου φωτίσουν το μυαλό. Αλλά πρέπει να κοπιάσετε για να μορφωθείτε. Χρειάζεται προσπάθεια και μόχθος για να καλυτερέψετε τη ζωή σας».

«Θα κοπιάσουμε, θα κάνουμε ό,τι πρέπει, μη νοιάζεσαι», βιάστηκα να του υποσχεθώ εγώ. Αυτή η αδερφή μου κόντευε να τινάξει το σχέδιό μας στον αέρα. Πόσο άχτι την είχα.

«Κι αν η μάνα δε συμφωνήσει;» ξανάπε ξεροκέφαλα η Πεισώ. «Το ξέρεις, Κόνη, πως δε μας αφήνει να σεργιανάμε μοναχές μας».

Είχε πει με λόγια ό,τι φοβόμουν κι εγώ από μέσα μου. Αλλά ήμουν αποφασισμένη να δώσω μάχη για να παραμερίσω τα εμπόδια από το δρόμο μας. Ο Ρήγας μας πρόσφερε μια ευκαιρία που όμοιά της δε θα ξαναβρίσκαμε ποτέ. Έπρεπε πάση θυσία να τα καταφέρουμε.

Πράγματι, όταν γυρίσαμε στο σπίτι μας η μάνα ήταν εκεί, δεν είχε όμως περιθώρια να μας κατσαδιάσει πολύ. Αυτός, ο πατέρας, είχε επιστρέψει κι ήταν σε κακά χάλια. Ολόκληρος μπλαβής και πρησμένος, χέρια και πόδια τσακισμένα, σχεδόν τυφλός με τα μάτια του ίσα να διακρίνονται μέσα από τα φουσκωμένα του βλέφαρα, θα έλεγα αξιολύπητος αν είχε μείνει μέσα μου μια στάλα λύπηση για ελόγου του.

«Έπεσε σε μια ρεματιά και χτύπησε», είπε η μάνα και συνέχισε να του βάζει κομπρέσες με σταχτόνερο στο πρόσωπο, εκεί που ήταν ξαπλωμένος στη γωνιά τους.

Αυτός γρύλιζε και βογκούσε, η καμαρούλα είχε γεμίσει αγριάδα και κακό πάλι, κι η μάνα μάς έβγαλε έξω στην αυλή να φάμε το βραδινό μας, μελιτζάνες που τις είχα μαγειρέψει σχεδόν μόνη μου κι ήταν πεντανόστιμες, μαζί με ψωμί και γιδοτύρι. Από μέσα ακούγονταν κλάματα, βρισιές και φασαρία, αλλά δε μας επηρέαζε, τρώγαμε με όρεξη, ξενηστικωμένες καθώς ήμαστε από το πρωί. Εξάλλου, είχαμε συνηθίσει πια, αυτό ήταν το σπίτι μας, μια μόνιμη αντάρα, κι εμείς έπρεπε να το σκάσουμε όσο πιο γρήγορα μπορούσαμε.

«Μου έφερε στο νου εκείνους τους τρεις στο λόφο Μαλούκα», μουρμούρισε ξαφνικά η Πεισώ, παρατώντας το πιάτο της.

Την είδα που προσπαθούσε να συγκρατηθεί για να μην κάνει εμετό. Κι εγώ δεν ήμουν καλύτερα, είχα ανατριχιάσει στη θύμηση. Πράγματι, αυτό το μπλαβί χρώμα είχαν οι τρεις κρεμασμένοι που τους κουνούσε εφιαλτικά ο αέρας εκεί πάνω κοντά στο ζωκλήσι. Επίτηδες τους είχαν βάλει εκεί ψηλά οι Τούρκοι, για να φαίνονται από όλα τα σημεία του χωριού και να μας φοβερίζουν εμάς τους Ρωμιούς. Όποιος μας πάει κόντρα αυτό το τέλος θα έχει, ήταν το ξεκάθαρο μήνυμα. Οι δύο από τους κρεμασμένους είχαν εναντιωθεί στον καϊμακάμη και ο τρίτος τούς είχε κρύψει στο σπίτι του για να γλιτώσουν την κρεμάλα. Δεν τη γλίτωσε κανείς από τους τρεις τελικά.

«Τι πας και σκέφτεσαι τώρα», τη μάλωσα. «Εμείς έχουμε τα σχέδιά μας, δεν έχουμε; Θα φύγουμε από δω, πάει τελείωσε, το αποφασίσαμε».

«Δεν αντέχω να περιμένω, Κόνη, πνίγομαι».

Το ήξερα ότι η Πεισώ ήταν λιπόψυχη, ευάλωτη όπως είχε πει ο καινούριος μας φίλος. Έπρεπε να κάνω κουράγιο και για τις δυο μας.

Όπως το περιμέναμε, η μάνα ούτε ν' ακούσει για γράμματα και ξεπορτίσματα. Ειδικά όταν άκουσε ποιος θα μας μάθαινε, άστραψε και βρόντηξε.

«Καμιά δουλειά δεν έχετε εσείς με τους αρχόντους και τους κοτζαμπάσηδες», έκανε αγριεμένη. «Μοναχά ζημιωμένες θα βγείτε από τέτοια αλισβερίσια, τ' ακούτε; Για μαζέψτε τα μυαλά σας που πήρανε αέρα, γιατί θα 'χουμε κακά ξεμπερδέματα».

Πρώτη φορά την ακούγαμε να μας μιλάει έτσι τραχιά, χωρίς τη συνηθισμένη της γλύκα. Αυτό με αποκάρδιωσε, έχασα τη γη κάτω από τα πόδια μου. Όχι επειδή φοβήθηκα, αλλά γιατί δεν άντεχα να χάσω τον μόνο κρουνό αγάπης που είχα στη ζωή μου. Τη μάνα μου. Την όμορφη Λιουνίτσα μου, που παραμέριζε τα μαύρα σύννεφα από το σκοτισμένο μου μυαλό με ένα της μελένιο χαμόγελο.

«Τότε εγώ θα πάω στο μοναστήρι να γίνω καλόγρια», έκανε πειστωμένη η Πεισώ. «Κι αν θες να ξέρεις, χθες ανεβήκαμε εκεί πάνω και μου είπε η ηγουμένη πως σαν γίνω δεκάξι χρονών μπορώ να πάω. Και θα πάω».

«Κάλλιο καλόγρια παρά ξεστρατισμένη», της πέταξε η μάνα κι έστρεψε το κεφάλι της από την άλλη. Δάκρυα αυλάκωναν τα μάγουλά της, αυτή που σπάνια τη βλέπαμε να κλαίει. Διαλύθηκα τελείως.

«Μην κλαις, μάνα, δε θα πάμε πουθενά, εδώ θα μείνουμε», της είπα αγγίζοντας δειλά το χεράκι της.

Γύρισε και με κοίταξε. Αβάσταχτος πόνος σημάδευε το γλυκό της πρόσωπο.

«Εδώ;» έκανε με πίκρα. «Τι καλό να ιδείτε εδώ; Κανένα καλό. Μονάχα συμφορές».

Αυτά ειπώθηκαν το πρωί, πριν ξεκινήσουμε για το θέρισμα. Ούτε εγώ ούτε η Πεισώ πιστεύαμε στ' αφτιά μας όταν το μεσημεράκι που σταματήσαμε για λίγη ανάπαυλα ακούσαμε τη μάνα να μας λέει, παράμερα από τις άλλες γυναίκες:

«Θα 'ναι κι ο παπα-Ζήσης στην εκκλησιά που μαθαίνουν τα γράμματα;»

«Θα 'ναι, πώς δε θα 'ναι», βιάστηκα να απαντήσω εγώ, ενώ η καρδιά μου φτερούγιζε με ελπίδα.

«Το νου σας! Μόλις τελειώσετε το μάθημα κατευθείαν εδώ πάλι, τ' ακούτε; Ούτε χασομέρια ούτε τίποτα. Κι αυτό το παιδί, το αρχοντόπουλο, να μην το αφήσετε ούτε το χέρι να σας πιάσει. Κι ό,τι γίνεται εκεί θα μου τα λέτε όλα, σύμφωνοι; Ορκιστείτε μου».

Χίλιους όρκους θα παίρναμε, αρκεί να την καταφέρναμε.

«Άιντε, πηγαίνετε στο πηγάδι να πλυθείτε και φορέστε καθαρές ποδιές. Μέσα στο ταγάρι μου τις έχω. Κι όπως είπαμε. Το νου σας».

Δεν ξέρω τι της άλλαξε γνώμη κι ούτε μ' ένοιαζε εκείνη την ώρα. Τσακιστήκαμε να κάνουμε όπως μας έλεγε και σε λίγο, φρέσκες και καθαρонуμένες, πήραμε το δρόμο για την εκκλησία. Περπατούσαμε κάμποση ώρα μέσα από τα χωράφια, γιατί το χριστιανικό τμήμα της πόλης ήταν στα ριζά του λόφου από την άλλη μεριά. Κουρούνες και αγριοπερίστερα ξεσηκώνονταν στο διάβα μας, ενώ οι αγρότες που ασχολούνταν με τις εργασίες τους δε μας έδιναν καμιά προσοχή, μόνο κανένα σκυλί μας γάβγιζε πού και πού, χώρια τα κακαρίσματα από τις κότες που μπερδεύονταν στα πόδια μας. Όταν φάνηκαν τα πρώτα σπίτια, κανονικά σπίτια ετούτα, όχι όπως εκείνα τα χαμόσπιτα στο μαχαλά

μας, μας έπιασε ανυπομονησία κι αρχίσαμε να τρέχουμε. Η εκκλησιά μας, ο Άγιος Αθανάσιος, ήταν χτισμένη κοντά στα τείχη, χωμένη ανάμεσα σε δυο τρία ψηλά αρχοντόσπιτα, χάρη στα οποία γλίτωσε πριν από λίγο καιρό την καταστροφή. Κάποιοι Τούρκοι φανατικοί της είχαν βάλει τη νύχτα φωτιά, κι αν δεν ήταν οι νοικοκύρηδες μαζί με τους υπηρέτες να βγάλουν αμέσως νερό από τα πηγάδια και να τη σβήσουν γρήγορα, θα είχε καεί στα σίγουρα. Στη δεξιά της πλευρά, οι πέτρες του νάρθηκα ήταν μαυρισμένες εκεί που τις έγλειψαν οι φλόγες. Τη μεγαλύτερη ζημιά την έπαθε η ξύλινη στέγη της με το σταυρό στην κορυφή. Από εκεί ξεκίνησε η φωτιά, ο σταυρός ήταν που δαιμόνιζε τους Τούρκους. Είχα ακούσει τη μάνα και τους άλλους ενορίτες να το λένε όταν οι προεστοί επισκεύασαν τη σκεπή κι έβαλαν έναν πιο μικρό σταυρό, για να μην προκαλεί στο μάτι.

«Ήρθατε τελικά; Ήμουν έτοιμος να φύγω, έχουμε σχολάσει από ώρα», μας είπε ο Ρήγας που περίμενε στον πρόναο, ενώ ο παπα-Ζήσης μας έριχνε λοξές ματιές μπαινοβγαίνοντας στο ιερό.

«Μην ανησυχείτε, τα έχω κανονίσει με τον παπα-Ζήση, θα κάνει τα στραβά μάτια», έκανε συνωμοτικά ο φίλος μας καθώς μας έβλεπε μαζεμένες να λοξοκοιτάζουμε κι εμείς τον ιερέα.

«Ελάτε, καθίστε εδώ στις θέσεις σας, στο σχολειό μας». Ο Ρήγας μας έδειξε μια σειρά από χαμηλά ξύλινα σκαμνιά, από αυτά που χρησιμοποιούσαμε κι εμείς στο σπίτι όταν μαζευόμασταν γύρω από την παραστιά. Κατόπιν έφερε δύο ρηχά τελάρα με πατημένη άμμο μέσα τους και τα ακούμπησε στην ποδιά μας. «Κι εδώ θα γράφετε με τούτα τα ξυλάκια», συνέχισε, «κι αυτό εδώ είναι το αμμολιστήρι. Θα

το σέρνετε έτσι από πάνω για να σβήνουν οι χαρακιές στην άμμο. Θα σας δείξω πώς μόλις γράψουμε το πρώτο γράμμα της αλφαβήτου, το άλφα. Α, όπως αρχίζει η λέξη αβγό».

Κι έτσι ξεκίνησε η σχολική μας ζωή. Έκανε ζέστη εκεί στον πρόναο της εκκλησούλας. Σύντομα τα μέτωπά μας έσταζαν ιδρώτα πάνω στην αμμοδόχο κι έσβηναν τις στραβές γραμμές που είχαμε με το ζόρι χαράξει, αλλά δε μας ένοιαζε. Τις ξαναγράφαμε πιο σωστά και πιο στρωτά. Δε θα την ξεχάσω ποτέ εκείνη τη μέρα. Όπως το είχε πει ο Ρήγας, ένιωσα πως, αργά αργά, τραβούσα κι εγώ τα πόδια μου από το βούρκο.